

Examen VWO

2009

tijdvak 1
woensdag 27 mei
13.30 - 16.30 uur

economie 1

Dit examen bestaat uit 30 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 57 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

uit een krant:

Loon voor kinderopvang?

De onderhandelingen over de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomsten (cao) zijn in volle gang. Over een onderdeel liggen de standpunten nog uiteen. De onderhandelaars namens de werkgevers willen dat de totale cao-loonstijging beperkt blijft tot maximaal 1,25% op jaarbasis. Zij stellen dat bij een inflatie van 1,0% een hogere loonstijging funest zal zijn voor de groei van de open Nederlandse economie. De onderhandelaars namens de werknemers willen wel met die geboden loonsverhoging volstaan mits de werkgevers tevens een grotere bijdrage gaan betalen aan kinderopvang. Zij stellen dat de groei van de arbeidsproductiviteit van 0,75% per jaar daarvoor ruimte biedt. Bovendien stellen zij dat door die grotere bijdrage een matige loonontwikkeling op langere termijn veilig kan worden gesteld. De werkgevers zien die hogere bijdrage echter niet zitten: 'Kinderopvang is een zaak die met de regering moet worden geregeld'.

Bij onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden kunnen diverse partijen betrokken zijn: individuele werkgevers, individuele werknemers, vakbonden, vakcentrales, werkgeversbonden, werkgeverscentrales, regering, parlement en Stichting van de Arbeid.

2p **1** Welke drie van de genoemde partijen kunnen over cao's onderhandelen?

Bij een loonstijging kan onderscheid worden gemaakt tussen prijscompensatie, initiële loonstijging en incidentele loonstijging.

2p **2** Is er in de gegeven situatie sprake van een initiële loonstijging als de werkgevers hun zin krijgen? Verklaar het antwoord.

2p **3** Geef een verklaring voor het werkgeversstandpunt dat in de gegeven situatie een hogere loonstijging funest is voor de groei van de open Nederlandse economie.

2p **4** Leg uit dat een grotere werkgeversbijdrage aan kinderopvang via de werking van de arbeidsmarkt kan bijdragen aan loonmatiging.

Opgave 2

Economische en Monetaire Unie (EMU) ter discussie

Onlangs vond er een debat plaats tussen een voorstander en een tegenstander van de EMU. De voorstander benadrukt de voordelen van de euro (tekst 1), de tegenstander het verloren gaan van de nationale autonomie (tekst 2).

tekst 1

Invoering van de euro is gunstig voor burgers en bedrijven. Zij hoeven bij het overschrijden van de grens binnen het eurogebied hun munt niet meer om te wisselen. Dat is handig en voordelig. Bovendien worden markten doorzichtiger, zodat er meer concurrentie ontstaat. Deze voordelen van de euro kregen bij de invoering ervan de meeste aandacht. Langzamerhand worden nog andere voordelen zichtbaar. Zo is door de euro een belangrijke belemmering voor kapitaalmobiliteit weggenomen, zodat kapitaal beter dan voorheen op zoek kan gaan naar de meest rendabele aanwending binnen het eurogebied. Dit komt de productiviteitsgroei in alle sectoren van de economie ten goede. Door de invoering van de euro is voor bedrijven in het eurogebied een grote thuismarkt ontstaan, waardoor hun concurrentiekracht ten opzichte van bedrijven uit Amerika en Japan aanzienlijk is versterkt.

tekst 2

Voor landen die deelnemen aan de EMU zijn de mogelijkheden om hun economie bij te sturen aanzienlijk beperkt. Zo is het voeren van een onafhankelijke monetaire politiek door een nationale centrale bank niet langer mogelijk. De monetaire politiek is bij de Europese Centrale Bank (ECB) weliswaar in goede handen, maar de ECB richt zich op de EMU als geheel. Als de conjuncturele ontwikkeling in een EMU-land afwijkt van de conjuncturele ontwikkeling in de overige EMU-landen kan een rentemaatregel van de ECB in dit land een procyclisch effect hebben. Ook de begrotingspolitiek heeft aan kracht ingeboet. In de EMU is namelijk afgesproken dat het begrotingstekort van de overheid maximaal 3% van het nationale product mag zijn. Door die afspraak worden de regeringen van de EMU-landen in een periode van laagconjunctuur beperkt in hun mogelijkheden om anticyclisch begrotingsbeleid te voeren.

- 2p **5** Welke belemmering voor kapitaalmobiliteit (tekst 1) wordt bedoeld? Verklaar het antwoord.
- 2p **6** Geef een verklaring voor de stelling (tekst 1) dat een grote thuismarkt de concurrentiekracht van bedrijven in het eurogebied ten opzichte van bedrijven uit Amerika en Japan versterkt.
- 2p **7** Leg uit dat de monetaire politiek van de ECB (tekst 2) in een EMU-land een procyclisch effect kan hebben.
- 2p **8** Leg uit dat de EMU-afpraak over het begrotingstekort (tekst 2) bij hoogconjunctuur **geen** belemmering vormt voor het voeren van anticyclisch begrotingsbeleid.

Opgave 3

Varimeter de maat genomen

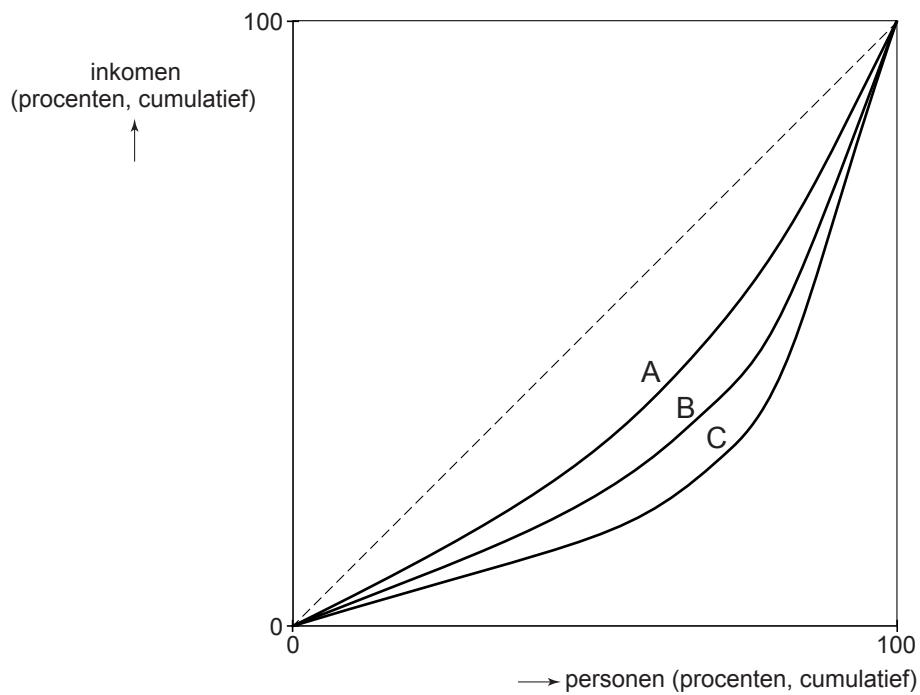
Een politieke partij wil in Nederland de autolasten meer variabel maken en stelt het 'varimetersysteem' voor. In dit systeem worden ten opzichte van het bestaande systeem de vaste autolasten verlaagd en de variabele autolasten verhoogd door invoering van een heffing per gereden kilometer. Met autolasten wordt hier bedoeld de belastingen en heffingen in verband met het bezit en het gebruik van een auto.

De partij heeft dit plan laten doorrekenen op de effecten voor verschillende inkomensgroepen. Daarbij is er vanuit gegaan dat het totaal aantal gereden kilometers niet verandert. De partij vindt dat door het varimetersysteem voor geen enkele inkomensgroep de autolasten met meer dan 0,5% van het netto-inkomen mogen toenemen. In de tabel staat een overzicht van de uitkomsten van het doorrekenen van het plan.

inkomensgroep	gemiddeld bruto jaar- inkomen	gemiddeld percentage inkomens- heffing	autolasten bestaand systeem (€ per jaar)			autolasten varimetersysteem (€ per jaar)		
			vast	variabel	totaal	vast	variabel	totaal
laagste inkomens	€ 12.000	10	570	570	1.140	80	970	1.050
laag modaal	€ 18.000	20	680	680	1.360	90	1.210	1.300
hoog modaal	€ 27.000	30	800	820	1.620	110	1.510	1.620
hoogste inkomens	€ 50.000	40	980	960	1.940	140	1.920	2.060

- 1p **9** Noem een voorbeeld van een variabele autolast in het bestaande systeem.
- 2p **10** Zijn in het bestaande systeem de totale autolasten progressief, proportioneel of degressief ten opzichte van het bruto-inkomen? Verklaar het antwoord met een berekening op basis van de laagste en de hoogste inkomens.
- 2p **11** Voldoet het varimetersysteem aan de eis van de politieke partij ten aanzien van de maximaal toegestane lastenverhoging? Verklaar het antwoord met een berekening.

In de onderstaande figuur zijn van de vier inkomensgroepen drie lorenzcurven getekend. Curve A heeft betrekking op de secundaire inkomensverdeling. Een van de andere curves heeft betrekking op de tertiaire inkomensverdeling bij het bestaande systeem en de andere op de tertiaire inkomensverdeling bij het varimetersysteem.

- 2p 12 Welke curve – B of C – heeft betrekking op de tertiaire inkomensverdeling bij het varimetersysteem? Verklaar het antwoord zonder berekening.

Opgave 4

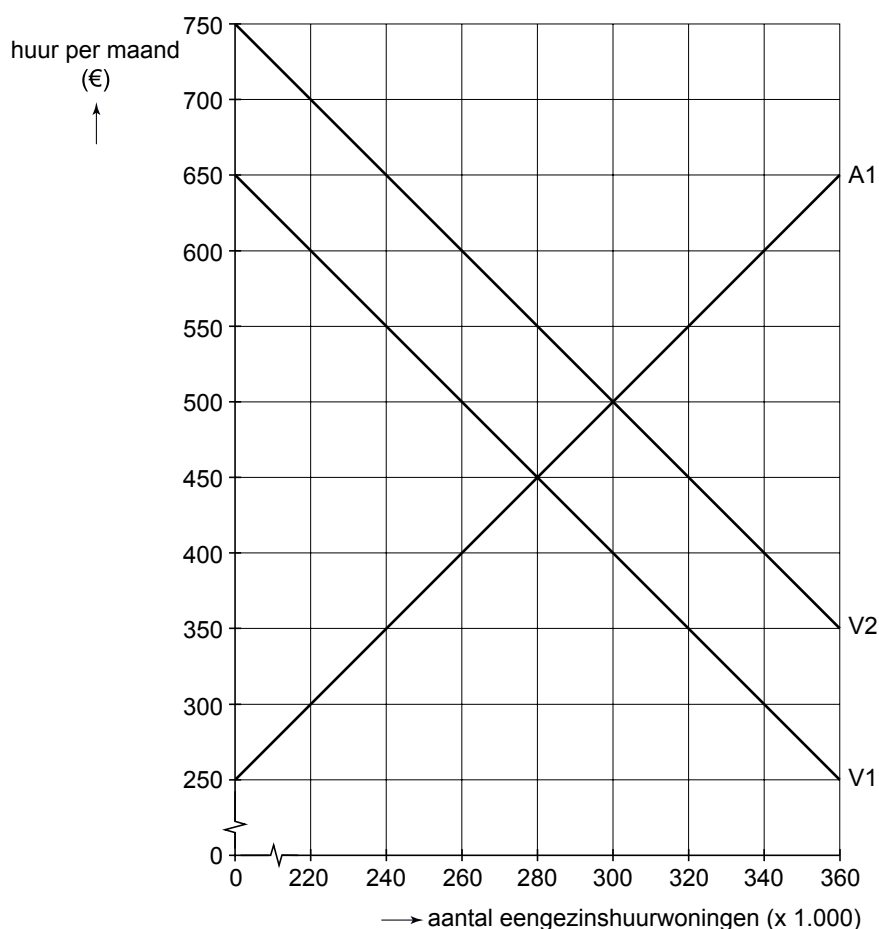
Woningnood: geen nood!

In een land wordt – naast onderwijs en gezondheidszorg – wonen beschouwd als een noodzakelijk goed. De regering van dit land is daarom van mening dat ieder gezin dat geen koopwoning kan betalen, recht heeft op een huurwoning tegen een betaalbare huur. De regering overweegt daarom met ingang van 2008 het volgende beleid uit te gaan voeren:

- 1 Er wordt voor eengezinshuurwoningen een wettelijke maximumhuur vastgesteld van € 400 per maand.
- 2 De overheid gaat zelf zoveel eengezinshuurwoningen bouwen en verhuren dat er op de markt voor deze woningen geen sprake is van een tekort of overschot.
- 3 Om de bouw van deze woningen te financieren, wordt bij de inkomstenbelasting de fiscale aftrekbaarheid van de hypotheekrente beperkt.

Een commissie die in opdracht van de regering de effecten van zo'n beleid onderzoekt, presenteert de onderstaande figuur. A1 is het aanbod van en V1 is de vraag naar eengezinshuurwoningen in 2008 zonder overheidsbeleid. V2 is de vraag naar eengezinshuurwoningen in 2008 als het voorgenomen beleid daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

markt voor eengezinshuurwoningen in 2008

De commissie schrijft de verschuiving van de vraaglijn toe aan beleidsmaatregel 3. Volgens de commissie moeten in dit verband huurwoningen beschouwd worden als inferieure goederen.

1p **13** Wat wordt bedoeld met de opmerking dat huurwoningen inferieure goederen zijn?

2p **14** Leg uit hoe beleidsmaatregel 3 leidt tot de gegeven verschuiving van de vraaglijn.

2p **15** Bereken aan de hand van de figuur hoeveel procent van het totaal aantal eengezinshuurwoningen in 2008 door de overheid zal worden verhuurd.

Een oppositiepartij gaat akkoord met de maximumhuur maar wil niet dat de overheid huurwoningen gaat aanbieden. De partij stelt dat huurwoningen collectieve goederen worden als de overheid die gaat aanbieden. De partij wil particuliere verhuurders een zodanige subsidie geven dat bij eengezinshuurwoningen geen tekort of overschot ontstaat.

2p **16** Leid uit de figuur af hoe groot in het voorstel van de oppositiepartij de subsidie per eengezinshuurwoning moet zijn. Licht het antwoord toe.

2p **17** Is de stelling van de oppositiepartij juist? Verklaar het antwoord.

Opgave 5

Belastingsubsidie op arbeid

Het arbeidsmarktbeleid in een land is gericht op vergroting van het arbeidsaanbod. Een politieke partij vindt dat vooral de arbeidsparticipatie van laaggeschoolde uitkeringsgerechtigden vergroot moet worden. Volgens de partij is voor deze doelgroep de financiële prikkel om een baan te aanvaarden onvoldoende, doordat het verschil tussen netto-uitkering en nettoloon te klein is. Een instrument om de arbeidsparticipatie van deze doelgroep te vergroten, is volgens de partij een 'belastingsubsidie': alle mensen met een laag arbeidsinkomen krijgen een korting op de verschuldigde inkomstenbelasting. De partij vindt dat die korting afhankelijk moet zijn van het jaarloon en boven een bepaald jaarloon moet vervallen. Voor de berekening van de belastingsubsidie presenteert de partij de onderstaande tabel.

berekening belastingsubsidie bij laag arbeidsinkomen	
bruto jaarloon in € (BL)	belastingsubsidie in € (BS)
< 13.800	$BS = 0,15 \times BL$
van 13.800 tot 15.800	$BS = 2.070$
van 15.800 tot 19.250	$BS = -0,60 \times BL + 11.550$
> 19.250	$BS = 0$

Zonder belastingsubsidie is er sprake van een proportioneel belastingtarief van 18% van het bruto-inkomen.

De uitkeringsgerechtigde heer Janssen ontvangt een netto-uitkering van € 12.450 per jaar. Bij werkaanvaarding ontvangt de heer Janssen een bruto jaarloon van € 16.500.

- 2p **18** Bereken met welk bedrag het netto jaarinkomen van de heer Janssen bij werkaanvaarding stijgt als de belastingsubsidie wordt toegepast.

Het voorstel van de politieke partij krijgt nogal wat kritiek.

Econoom A maakt onderscheid tussen een laag arbeidsinkomen door een laag uurloon en een laag arbeidsinkomen door een klein aantal gewerkte uren per periode. Hij stelt voor de subsidie afhankelijk te maken van het uurloon en niet van het jaarloon om zo te voorkomen dat de subsidie buiten de doelgroep terecht komt.

Econoom B stelt dat werknemers ontmoedigd kunnen worden om door te stromen naar hogere, beter betaalde functies, doordat in het voorstel de marginale belastingdruk zeer hoog kan zijn.

- 2p **19** Leg uit dat in het voorstel van de politieke partij belastingsubsidie buiten de doelgroep terecht kan komen.

- 2p **20** Bereken de marginale belastingdruk voor een bruto jaarloon tussen € 15.800 en € 19.250.

Een ander punt van kritiek is dat door de belastingsubsidie het begrotingstekort van de overheid zal toenemen. Voorstanders van de subsidie zwakken dat af: als de subsidie het beoogde effect sorteert, zal die zichzelf grotendeels terugverdienen via de overheidsuitgaven. In het andere geval wordt er ook terugverdiend, maar dan vooral via de overheidsontvangsten.

- 1p **21** Beschrijf hoe belastingsubsidie via de overheidsuitgaven kan worden terugverdiend.
- 2p **22** Beschrijf hoe belastingsubsidie via de overheidsontvangsten kan worden terugverdiend.

Opgave 6

Banken onder toezicht

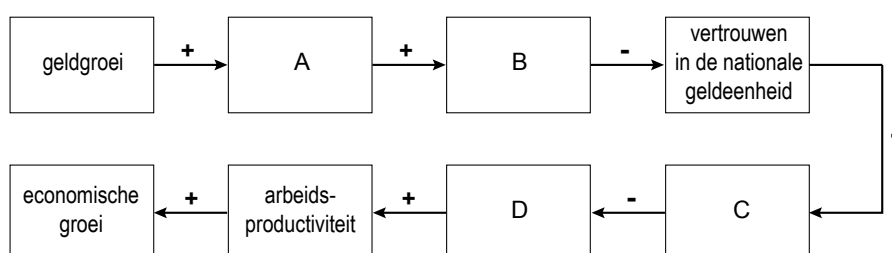
In de jaren 2003 tot en met 2006 was er in het eurogebied sprake van een opgaande conjunctuur. Deze opgaande conjunctuur ging gepaard met een groei van de geldhoeveelheid. Door recente ontwikkelingen in het betalingsverkeer is het aandeel van de girale betalingen in het betalingsverkeer verder gestegen. Centrale banken moeten toezicht houden op de particuliere banken en proberen te voorkomen dat deze de geldhoeveelheid te snel laten groeien. Door de toegenomen parallelisatie binnen het bankwezen worden aan dit toezicht steeds hogere eisen gesteld. Sommigen brengen de toegenomen parallelisatie in verband met de daling van de rentemarge, die weer in verband wordt gebracht met de toegenomen concurrentie tussen de banken.

- 2p **23** Leg uit dat een opgaande conjunctuur kan leiden tot een groei van de geldhoeveelheid.
- 2p **24** Leg uit dat een daling van de rentemarge geleid kan hebben tot toenemende parallelisatie bij banken.

In een Zuid-Amerikaans land bedroeg de inflatie drie jaren achter elkaar 30% per jaar. Een econoom stelt dat het gebrekkige toezicht door de centrale bank van dat land daarvan een van de oorzaken is. De econoom maakt zich zorgen over de geldgroei in dat land. Hij stelt dat door een te snelle geldgroei het vertrouwen in de nationale geldeenheid verloren kan gaan, hetgeen op den duur kan leiden tot ernstige aantasting van de economische groei.

- 2p **25** Bereken in procenten de totale geldontwaarding in dit land gedurende de genoemde periode.

De stelling van de econoom wordt beschreven in het onderstaande schema. Een + duidt op een positief verband en een – op een negatief verband.

- 2p **26** Welke begrippen moeten in plaats van de letters A tot en met D worden ingevuld om de gedachtegang van de econoom juist weer te geven? Maak een keuze uit de volgende begrippen: arbeidsverdeling, geldontwaarding, directe ruil, indirecte ruil, inflatie, werkgelegenheid.

Opgave 7

Brono dreigt door het ijs te zakken

De industriële onderneming Brono maakt een product dat op buitenlandse markten wordt afgezet. De onderneming heeft te maken met een teruglopende afzet. De bezettingsgraad van Brono daalt al enkele jaren en bedraagt dit jaar 60%. Aangezien het break-evenpoint van Brono ligt bij een bezettingsgraad van 57%, komt het voortbestaan van de onderneming in gevaar. Dit jaar maakt Brono 5 miljoen producten die voor € 1,60 per stuk worden verkocht. Bij Brono werken 110 mensen van wie de loonkosten dit jaar gemiddeld € 35.000 bedragen.

De overige kosten in dit jaar bedragen:

– grondstofkosten	€ 2.300.000
– energiekosten	€ 520.000
– diensten van derden	€ 380.000
– rente en pacht	€ 850.000

- 2p **27** Bereken voor welk bedrag Brono dit jaar bijdraagt aan het nationale product.

Een doelstelling van Brono is het halen van een winst van minimaal 2,5% van de omzet. Directeur Brouwer constateert dat die doelstelling dit jaar niet gehaald wordt. Dat komt volgens hem doordat de concurrentiepositie van Brono zwak is vanwege de relatief hoge verkoopprijs die Brono vraagt. Die hoge verkoopprijs is weer een gevolg van de lage bezettingsgraad. Om de bezettingsgraad te verhogen, besluit Brouwer tot diepte-investeringen over te gaan.

- 2p **28** Toon met een berekening aan dat de winstdoelstelling van Brono dit jaar niet gehaald wordt.

- 2p **29** Leg uit dat een lage bezettingsgraad kan leiden tot een hoge verkoopprijs.

- 2p **30** Leg uit dat diepte-investeringen tot een hogere bezettingsgraad kunnen leiden.